

Mauno Jokipii

Kansanperinteemme kartoitus valmistunut

Kartografinen menetelmä on humanistisissa tieteissä itsenäisyytemme aikana tullut vilkkaaseen käyttöön. Tärkeinä teoksina muistamme esimerkiksi *Lauri Kettusen* Suomen murteiden murrekartaston 1940 (jota edelsivät murrenäytteet 1930 ja seuraasi selitysnide 1940), *Eino Jutikkalan* Suomen historian kartaston (1949, 2.p. 1959) ja *Toivo Vuorelan* Suomen kansankulttuurin kartaston I osan (Aineellinen kulttuuri, 1976). Kansanperinteekin puolella on jo vuosisadan alusta lähtien, aluksi Kaarle Krohnin toimesta, kartoitettu eri ilmiöitä, mm. tiettyjen runo- tai tarinatyypin levinneisyyksiä; hyvänä esimerkkinä Martti Haavion teoksen *Suomalaiset kodinhaltijat* (1942) monet levinneisyyskartat. Kartoitusmetodia on folkloren tutkimuksessa suorastaan luonnehdittu "suomalaiseksi menetelmäksi". Kansainvälisesti kuuluisa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto on sotien jälkeen luetteloinut valtavat perinnekokoelmansa eräänlaisille painetuille karttakorteille, joista heti näkyy, millä murre- ja perinnealueilla ilmiö esiintyy.

Nyt painosta ilmestyvän kartaston paljon tarkemmat kartatkin on työstetty jo 1960-luvulla, rinnan em. kansatieteellisen esinekartaston kanssa. Esipuheen mukaan kartat ovat olleet valmiina vuonna 1970 ikäänkuin työn lopettajaisiksi Helsingissä pidetyssä Euroopan kansatieteellisen kartaston työkongressissa. Kartat ovat vain osa teosta. Selitykset vievät noin 250 sivua ja kartat noin 100 sivua.

Karttatyöt ovat niin aikaa vaativia, että niihin normaalisti tarvitaan työryhmä. Akateemikko Eino Jutikkala on laatinut 74 historiallisesta kartasta henkilökohtaisesti 43, viisi avustajaa yhteensä 30 karttaa. Prof. Toivo Vuorela on laatinut 84 kansatieteellisestä kartasta itse 22, kolmekymmentä avustajaa yhteensä 64 kart-

taa. Prof. *Matti Sarmela* on laatinut 99 kartasta persoonallisesti 75, seitsemän asiantuntijaa yhteensä 24 karttaa. Tiimien johtajille kuuluu tietenkin myös kunnia kokonaissuunnittelusta ja kokonaisjohtamisesta, joten täydestä ansios-ta kartastoja kutsutaan heidän nimillään.

Miksi sitten esilläoleva teos¹ ilmestyy vasta neljännesvuosisata konseptikarttoja myöhemmin? Ilmeisesti siksi, että pelkkä tiettyjen kansanperinteen ilmiöiden levinneisyyskuvaus yksinkertaisin kartakkein ja minimiselityksin ei ole riittänyt tekijälle, Helsingin yliopiston kulttuuriantropologian professorille Matti Sarmelalle. Hän on onnistuneeksi katsottavalla tavalla problematisoinut aihetta ja metodia sekä systematisoinut suomalaisen henkisen kansankulttuurin tärkeimmät puolet kristallinkirkaaksi järjestelmäksi. Tällä toteamuksella en sitoudu kaikkiin järjestelmän puoliin; eräissä historia-asioissa meille jää keskusteltavaa. Haluan vain korostaa, kuinka suuren ja tärkeän työn Sarmela on pitkäaikaisin ponnistuksin kartastonsa laajoilla selityksillä saanut tehdyksi. Hänen luomansa suurisuuntainen yleiskuva folklorestamme tekee monia asioita ymmärrettävämmiksi kuin ennen, se luo uuden modernin koordinaatiston, jossa monitieteellinen keskustelu on vietävissä paremmin eteenpäin. Siksi tämä on tärkeä kirja, joka on syytä tuntea myös historian puolella.

Suomalainen muinaisrunoperinne ja hyvä osa muustakin vanhimmasta perinteestä on, kuten tunnettua, kerätty suurelta osin Vienasta ja Inkeristä, siis suomeapuhuvilta alueilta, jotka itsenäistymisen jälkeen jäivät rajojemme taakse. Kartaston kartat ulottuvat siksi (kuten jo Vuorelalla) myös vuoden 1939 rajan taakse kaikkiin suomenkieltä puhuviin suuntiin: Ruotsin Lappiin, Norjan Ruijaan, Itä-Karjalassa kielirajalle asti – nurkka vepsääkin mahtuu mukaan – sekä Inkeriin. Kartan reunassa ole-

1. *Matti Sarmela, Suomen perinneatlas. Suomen kansankulttuurin kartasto 2. Atlas of Finnish Ethnic Culture 2. Folklore. Helsinki 1994. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 587. 259 sivua ja 99 karttaa. Sisällysluettelo ja hakemisto sekä karttoihin painetut selitykset myös englannin kielellä.*

vin merkein todetaan ilmiön olemassaolo Vermlannissa, mutta Tverin Karjalan vastaava merkintä puuttuu toisin kuin Vuorelalla.

Kansanperinteen ajoissa – jo 1830-luvulla – aloitettu järjestelmällinen arkistointi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran, Kansanrunousarkiston, Sanakirjasäätiön ja Museoviraston ym. huostaan on johtanut tavattoman suuriin – takakannessa sanotaan maailman suurimpiin – alan kokoelmiin. Vuonna 1967 SKS:ssa laskettiin olevan 268 000 toisintoa runomuotoista perinnettä, josta lievä enemmistö (52 %) oli kalevalamittaista runoutta ja loitsuja, sekä 128 000 toisintoa loppusointuisia uusia kansanlauluja. Uskomus- ja paikallistarinoita oli samaan aikaan muistiin merkittynä 167 650 toisintoa. Massiivinen aines, joka melko tasaisesti peittää koko tutkimusalueen, pakottaa epäilijänkin uskomaan, ettei sattumista ole kysymys, kun ilmiöitä kartoitetaan. Eräissä kartoissa on tietoja, millaiseen materiaaliin ne perustuvat. Esim. puhemieskosintaa on tutkittu 1 750 hääkuvauksesta, joista on saatu 1 095 positiivista tietoa, ja kokkojen polttamista 930 kuvauksesta, joista 365 liittyy koko kylän toimintaan. Kun tämänsuuruisen perusmateriaalin rajatietoja vielä on tarkistettu em. eri instanssien yhteensä noin 3 000 tiedonantajan verkoston avulla, on päästy yllättävän suureen varmuuteen.

Sarmela jakaa karttansa metodisesti neljään ryhmään niiden varmuusasteen mukaan; joka kartassa mainitaan, mihin ryhmään se kuuluu. Tavanomainen *levinneisyyskartta* näyttää ilmiön levinneisyyden vuosisadan alulla. *Rekisterikartta* kuvaa väistyneen tai kuolleen perinteen viimeiset löytöpaikat; se ei siis väitä, ettei ilmiö olisi voinut olla aikaisemmin laajempikin. Jos kylliksi tietoja on tallella, voidaan tehdä *rekonstruktio* kartta, josta myös ilmiön leviämisvaiheet käyvät selville. Frekvenssitietoja on esitetty ns. *tilastokartoilla*. Tällöin lasketaan lukuisuutta prosentteina kaikista tiedoista ja esitetään tulokset kartan päällä erilaisina diagrammeina, joista ilmiöiden vaihtelu saadaan näin näkymään. Tekijä on tietoinen, että keräyksien intensiivisyys tai vähäisyys voi joskus vaikuttaa tulokseen, mutta

aivan ilmeistä on, että näin suurissa määrissä mahdolliset virheet jo kumoavat toisiaan. Joka tapauksessa Sarmelan uusi kartoitusmetodi on selvästi kehittyneempi kuin kaikki tähänastiset.

Matti Sarmela kutsuu tutkimusmetodiaan kokonaisuudessaan *kulttuuriekologiseksi*. Hän uskoo, että talousmuotojen rajat ovat alkuperäisiä, valtiolliset rajat sittenkin sekundaarisia. Hän jakaa vuosituhansien ajan viiteen suureen perinnekautteen: 1. *Pohjoinen pyyntikulttuuri*, jota vastaa arkeologiassa Suomensjärven kulttuuri, kampakeramiikat ja nuorakeramiikka sekä kielikaudet uralilaisesta varhaiskantasuomeen asti. 2. *Viljelevä eräkulttuuri*, jota vastaa arkeologiassa Kiukaisten kulttuuri noin 2000–1000 eKr., pronssikausi ja rautakauden alku (vuoteen 800), kielikausissa lapin ja kantasuomen ero sekä kantasuomen jakautuminen kolmeen päämurteeseen. 3. *Kaskikulttuuri*, jota arkeologiassa vastaa viikinki- ja ristiretkiaika noin 800–1100, kielikausissa nykyisten itämerensuomalaisten kielten toisistaan erikoistuminen. 4. *Keskiajan talonpoikaiskulttuuri*, jota vastaa arkeologian loppukausi Itä-Suomessa sekä kielikausissa pohjalais- ja savolaismurteiden synty. 5. *Agraarinen kyläkulttuuri* noin 1600–1900, jota historiallisesti vastaa sääty-yhteiskunnan aika ja kielikausissa paikallismurteiden jatkuva eriytyminen toisistaan.

Vanhimman pyyntikulttuurin voi ajatella olleen metsästäjien sukukulttuuria hajallaan sijaitsevine kesäpaikkoineen ja yhteisine talvikylineen (siida), niin kuin viimeksi Petsamon Kolttakylä (Suenjel). Vanhin tarinasto ja kalliopiirokset viittaavat samaanien toimintaan ja totemistisiin uskonnollisiin käsityksiin tänä aikana. ("Hirven klaani" ja "karhun klaani", heluusit ja oksonit.) Myyteistä maailman synty sotkan munasta ja erät astraalimyytit (tulen synty ja karhun synty) kuuluvat käsityksinä kenties ajassa näinkin kauas.

Viljelevän eräkulttuurin aikaan, jolloin alkavissa kylissä kenties jo pidettiin pieniä kotieläimiä ja kaskettiin tälle karjalle, kuuluu hiidenkiukaiden kuvastama vainajakultti, uhrikivet tai kuppikivet maanomistusriitteineen,

vanhamittaisen (kalevalaisen) laulutavan synty sekä sillä runoilta samanistinen epiikka (Tuonelanmatka), viljelyepiikka (Iso tammi ja Sampo) ja runomuotoiset loitsut (Karhun synty, Tulen synty, Väinämöisen polvenhaava). – Kaiken kaikkiaan erittäin vähän muinaisruoudestamme, vain osia laajemmista kokonaisuuksista, voidaan laskea kuuluvaksi molempien varsinaisten eräkausien kovin kaukaiseen maailmaan, mutta tämä osuus on sitä mielenkiintoisempi.

Kaskikulttuurin ajasta ehkä 800–1100-luvulla jKr., kun itäinen suurkaskenviljely levisi Itä-Suomeen samaan aikaan kun Länsi-Suomeen tuli peltoviljely, mittavampi karjanhoito ja kyläkulttuuri, tiedetään perinteessäkin jo enemmän. Sarmela laskee, että vasta kaskikaudella syntyi kaupallinen turkismetsästys ja saamelaiden verottaminen sekä hämäläisten ja karjalaisten kaukopyynti vakinaisine erämaalaitoksineen. Se olisi siis vasta viljelykulttuurin aikaista, tavallaan jo sivutoimista eränkävintä. Perinnepuolella vallitsi edelleen sukulaitos, suurperheinstituutio ja vainajakultti (hiisimetisiköt ja uhripuut). Sieluihin suoraan vaikuttaneen samaanin sijalle tuli nyt arkisempi tietäjä, joka riitteineen ja loitsutaitoineen suojeli elämän normaalia kulkua. Suurin osa vanhempaa "kalevalaista" runoperintöä kuuluu tähän aikaan. – Historialliselta kannalta täytyy kuitenkin todeta, ettei suurperhettä, jonka kukoistus sattui 1800-luvun alkuun, enää pidetä ylen vanhana, vaan pikemminkin 1600–1700-luvun kaskikauden myöhäisenä ilmiönä, jolloin Karjalan vanhat kylät hajosivat vaarakyliksi perheittäiseen kaskenpoltoon (Veijo Saloheimo).

Keskiaikana kristilliset käsitykset, hiukan erilaiset idässä ja lännessä, levisivät alueelle. Kirkollinen hallinto seurakuntineen ja hiippakuntineen edelsi näin valtiollista hallintoa linnoinen. Perinteen puolella uudet käsitykset näkyvät vähän epiikassa, mutta selvästi loitsuperinteessä. Uusia runouden lajeja olivat legendat ja balladit. Kalenteri muuttui kristilliseksi ja siihen perustuivat kristilliset nimipäivät.

Sääty-yhteiskunnan aikana syntyi isossajoukossa yksityinen maanomistus ja talonpoikien

luokkajako, kyläkeskisyys ja sosiaalinen luokkakulttuuri. Minusta tuntuu, että talonpoikien vaihtelevaa varallisuusjakoa, joka on ilmeisesti jo keskiajan verotuksen luoma (vanhimmissa vuoden 1540 verokirjoissa koko maassa toteutunut), luonnehditaan usein paikoin liian nuoreksi. En myöskään näe myöhäistä isoajakoa niin jyrkkänä yksityisomistuksen rajana kuin Sarmela. Olivathan sarkajakoisessakin yhteiskunnassa rakennukset ja irtain selvää yksityisomaisuutta, ja veroluku määräitti pelloilla, niityillä ja metsissä kuitenkin tietyn talon omia sarkoja, vaikka ne monien vuosien välein suoritetuissa tarkistuksissa saattoivat hiukan siirtyäkin. Kuvaus kyläkulttuurista on kyllä sinänsä satuva ja oikea. Perinnepuolella keskitetyn hallinnon ja kirkollisjohtoisen paikalliskulttuurin aikaan kuuluvat noituuskäsitykset ja paholaistarinat, haltijatarinat, yhteisökulttuuri (kylähäät ja -hautajaiset, talkoot) ja paikalliskokoukset (markkinat, kihupyhät, pestuupyhät). – 1800-luvulla perinnekautta linjan uudenaikaistui.

Näin tullaan 1800-luvulla, jota valtaosa perinteestä sentään koskee, kolmeen toisistaan poikkeavaan kulttuurialueeseen (selvimmin asetelmassa s. 24–28): länsisuomalaiseen kulttuuriin (Länsi- ja Etelä-Suomi), itäsuomalaiseen kulttuuriin (Itä- ja Pohjois-Suomi, savolaisalue) ja karjalaiseen kulttuuriin (Viena, Aunus ja Laatokan Karjala). Länsisuomalaisessa kulttuurissa talonpoikaisiin kyläkulttuuri tavattiin Pohjanmaalla, koska etelämmässä kartanoalueella sosiaalinen eriarvoisuus oli pitemmällä, kartanon, talon ja torpan elämänpäirot erillään toisistaan. Inkerin kulttuuri kuului ortodoksisilta osiltaan, vatjalaisten ja inkerikkojen osalta, ilmeisesti Karjalaan, mutta savakkojen ja äyrämöisten osalta Itä-Suomeen. Suomen ruotsinkielisiä alueita, esim. Ahvenanmaata ja rannikkoja ei ole systemaattisesti kartoitettu, mutta useissa asioissa lähteistö on ulottunut niillekin. Kun lopetuksen aikarajana on yleisesti pidetty Suomen itsenäistymistä, pienien kaupunkiemme kansanperinteen yhdistäminen ympäristöpitäjiin ei vielä paljon häiritse, vaikka viime aikoina on kyllä syntynyt ainakin erillistä kaupunkikan-

satiedettä ja -sosiologiaa, ehkä siis kaupunki-perinnetutkimustakin.

Erityisellä hellyydellä kirjoittaja tuntuu suhtautuvan arkaaisimpaan kulttuurialueeseen:

"Vienassa elämä keskittyi sukuinstituutioihin. Ihminen kuului ensi sijassa sukuunsa ja suurperheeseensä, kylien yhteisiä organisaatioita oli vähän. Ortodoksisesta Karjalasta löytyvät monet esikristillisen ajan kulttuurirakenteet: vainajakultti ja kyläkalmistot, sukuhäät ja -hautajaiset, praasniekat ja muut sukujen väliset vuorovaikutusmuodot. Karjalaisessa perinteessä, etenkin vanhamittaisissa runoissa voidaan tavoittaa eräviljelijöiden ympäristökäsitykset, samantoinen maailmankuva, luonnossa eläneen ihmisen suhde haltioihin ja tuonpuoleiseen maailmaan. – Kartastossa erottuvat siis toisistaan ennen kaikkea läntinen kyläkulttuuri ja itäinen sukukulttuuri, intensiivinen talonpoikaisyhteiskunta ja ekstensiivinen kaskiyhteisö, organisatorinen tai rationaalinen länsi ja 'mystinen' itä."

Ajatuskuluissaan Sarmela tulee lähelle tunnettua ranskalaisten historioitsijoiden Annales-koulukuntaa, joka on korostanut, että fyysisesti samana aikana saattoi elää eri kehitysvaiheisiin luettavia kulttuuri-ilmiöitä.

Teos jakautuu seitsemään aiheenmukaiseen tekstiosastoon, joissa selostetaan taustat noin 10–15 kartalle kussakin. Ensimmäisessä osastossa "Elämä ja kuolema" nousevat muinaisrunoutemme samantoiniset käsitykset voimakkaammin esille. Suomalaiset karhuriitit pystytään Vienan peijaislauluista melko hyvin rekonstruoimaan, mutta karhun hengen palautus luontoon on tuttu koko Itä-Suomessa ja kallopuut Länsi-Suomessakin. Uhrikivistä ja uhripuista on monenlaista tietoa koko maasta, mutta muistoksi veistetyt karsikot keskittyvät itäiselle perinnealueelle. Ortodokseille ominaisista arkaaisista itkuvirsistä häätökut näyttävät kaikkialla ylittävän kuolinitkujen määrän. Tverin laajempi mukaanotto olisi ilmeisesti laajentanut itkuvirsitietoutta, kuten Pertti Virtarannan teokset osoittavat.

Täyteläinen osasto koskee naimisiin menoa. Se erottelee karjalaiset sukuhäät (lauluhäät) läntisistä kylähäistä (kruunuhäistä), kun

taas niiden välialueella Savossa ja Kannaksella tavattiin "agraaristuneet sukuhäät", jotka vaihtelivat lähes pitäjittäin. Sarmela havaitsee mm., ettei länsisuomalainen Lönnrot, joka uusia Kalevalaan liitti paljon häälauluja, ole oikein onnistunut karjalaisten sukuhäiden rekonstruoinnissa. Yllättävää lienee myös, että tunnetut nuorikon neuvontasäkeet on lainattu venäläiseltä taholta.

Vuotuisjuhlien osastossa on paljon vaivaa nähty paikallisyhien kartoituksessa (kartta 22). Vuotuisia juhlatulua poltettiin vanhastaan Ahvenanmaalla ja Etelä-Suomessa vappuna, Länsi-Suomessa helluntaina, Pohjanmaalla pääsiäisenä, Itä- ja Pohjois-Suomessa juhanuksena, mutta Kymenlaaksossa mikkelinpäivänä. Juhannuksen yleistymisen kokkojuhla on myöhäinen.

Neljäs osasto koskee kylän nuoria, joiden kulttuurin erikoistuminen kuitenkin on myöhäinen ilmiö. Reino Kallion Pohjanmaan oltermannilaitosta koskevassa historiallisessa väitöskirjassa (1982), joka puuttuu lähteistä, ja myöhemmissäkin julkaisuissa on syvennytty tähän kyläkulttuurin puoleen. Opposition lientyminen kylätappeluista ja puukkojunkareista nuorisoseurojen ja työväenyhdistysten iltamiksi on positiivinen trendi. Kirjoittaja ei pidä organisoitunutta yöstelyä seremoniallisine pyrkimälukuineen erikoisen pahana seurustelutapana, vaikka kulttuurimurros 1800-luvun lopulla saattoi sitä rappeuttaa. Keinuminen kyläkeinulla oli yleistä koko maassa, vilkkainta ehkä kelakeinun alueella Lounais-Suomessa.

Viides osasto erittelee ensin toisistaan muinaiset samaanit, jotka saattoivat langeta loveen, kaskikauden rationaalisemmat tietäjät, jotka osasivat monipuolisoin loitsuin vastustaa ja parantaa tauteja sekä uuden ajan (1600-luvun) noidat, jotka käyttivät yliluonnollisia taitojaan omaksi edukseen tai pahantahtoisesti. Luvun pääsisältö on erilaisten loitsujen (tulen-, raudan-, veren- jne.) erittely. Kaskikauden loitsut ovat levinnäisyyskiltään yleensä itäisiä, mutta verensulkusanonjen manauksen yksityiskohdissa näkyy paljon läntisiä piirteitä. Noituuskäsitykset painottuvat levinnei-

syyskartoissa yleensä länteen, mutta para näyttää olevan yleissuomalainen hankintoja suorittava "tarueläin".

Noituutta selitettäessä käydään ahdasmielisen kirkon kimppeun innolla, joka ihmetyttää sen jälkeen kun uusin tutkimus on todennut meikäläiset noitavainot Skandinaviaan ja Keski-Eurooppaan verrattuina vähäisiksi. Kirkollista ilmapiiriä verrataan esim. "ideologisiin diktatuureihin muutama sata vuotta myöhemmin" (s. 148) tai noitaoikeudenkäyntejä "ideologisesti epäluotettavien eliminointimekanismeihin, joita myöhemmät poliittiset koneistot -- ovat kehittäneet" (s.155). Oma käsitykseni Suomen 1600-luvun kirkosta on kokonaisuutena positiivisempi. Sitä paitsi arvelen, että Sarmela, joka omalta kannaltaan on turhaan välttänyt valtion ottamista perinneselitysten taustaksi, itse asiassa monissa kohdin käyttää aiheettomasti kirkkoa valtion synonyyminä. Uudenaikaisen valtion tulo voimalla yhteiskuntaelämään juuri 1600–1700-luvulla on historioitsijoiden kesken viime vuosina paljon keskusteltu aihe, termi *makstaten* sen käypä ilmaus (pääteemana Pohjoismaisessa historioitsijakokouksessa Odensessa 1984; *Magtstaten i Norden i 1600-talet*). Tällä kohtaa kannattaisi ilmeisesti tieteidenvälinen yhteistyö. Herkullinen painovirhekin on asiaan pujahtanut (s. 33). Puhutaan 1666 kirkollisesta ja 1739 valtiollisesta laista; pitänee olla 1686 kirkkolaki ja 1734 yleinen laki.

Myyttiset ja historialliset tarinat saavat osaston nimeltä Ympäristökertomukset. Haltioita on tasaisesti yli alueen, mutta niille uhrataan pääasiassa lännessä; jokin yksityinen haltiatyyppi, kuten metsänneito, kartoitetaan pelkästään lounaiseksi. Kirkkoja kivillä heittelevät jättiläiset harvenevat myös – lounaasta itää kohti. Sotatarinoista vihollista erehdyttävä Laurukainen, suomalainen Wilhelm Tell, tavaataan Itä- ja Pohjois-Suomessa Ruijaan asti, Vorna on taas Oulunjoen vesistön varren ja erikoisesti Vienan sankari.

Lopussa on täyteläinen osasto (VII) vanhamittaisista runoistamme. Se kohdistuu vanhimpiin ilmiöihin ja on siksi karttakuvissa vahvasti Vienan ja Inkerin suuntaan painottunut

(rekisterikarttoja viimeisistä löytöpaikoista). Myytin maailman synnystä sotkan munasta Sarmela leimaa erääksi aiheen kaikkein puhtaimmista samanistisista muunnelmista, osaksi Euroopan alkuperäiskulttuuria. Hiiden hirven hiihdäntää hän pitää – Kaarle Krohnia ja useita historioitsijoita vastaan – vienalais-lappalaisena runona; sen epäpariset sukset viittaavat kuitenkin Skandinaviaan. Vertailu vogueleiden myynteihin tekisi Hiiden hirvestä varhaisen astraalimyytin. Niilo Valonen on löytänyt myös Uikujoen Zalavrugan pronssikautista kalliopirroksista aiheen kuvausta.

Väinämöisen samaanisiin ominaisuuksiin kiinnitetään jatkuvasti huomiota sekä Kanteleen soitto-runossa että Tuonelanmatkassa, Vipus-virsissä, Joukahais-episodissa ja Vellamon neidon onginnassa. Väinämöinen on heimonsa kokonaisvaltainen hengellinen samaanijohtaja.

Sampo-epoksesta on säilynyt yllättävän paljon toisintoja, esim. Taontajaksosta noin 80, ryöstöjaksosta noin 100 (niistä Vienasta 65 ja 60); se on ollut erityisen rakas suurimmille laulajasuvuille, joiden juuret ovat usein olleet Suomen puolella. Sarmela myöntää, että siitä on ollut monta yhteen kuuluvaa sikermää; yhtenäiseen Sampo-epokseen ennen Lönnrotia hän ei kuitenkaan usko.

Legendoissa oudoksuin Henrikin surmavirren pois jättämistä, vastoin Matti Kuusen 1963 ja Leea Virtasen 1988 viimeksi vahvistama käytäntöä. Nähtävästi on katsottu, että se oli sivistyneitten luomus, mutta eikö ole luultavaa, etteivät myöskään Väinämöisrunot ja Sampo-eepos ole nimettömän kansan, vaan mieluummin aikansa johtokerroksen luomaa epiikkaa?

Matti Sarmelan perinneatlakseen suurella vaivalla ja ajankäytöllä luoma kokonaiskuva suomalaisesta kansanperinteestä on erittäin voimakas ja yhtenäinen kokonaisuus. Selkeydessään se jäänee helposti niin oman alan opiskelijoiden kuin naapurialoille kuuluvien harrastajien mieleen. Asiantuntijoiden keskusteltavaksi jää, voiko kaiken näin johdonmukaisesti esittää, vai onko joskus voimakas näkemys yksinkertaistanutkin monimutkaista

asiaa. Joka tapauksessa kartaston ilmestymisessä on kysymys huomattavasta saavutuksesta ja kulttuuritapauksesta.

*

Menestyksellinen perinneatlas nostaa samalla esiin kysymyksen muidenkin humanististen kartoitustöiden jatkamisesta. Fennisteiltä olen esim. kuullut että äänne- ja muotojen muutoskeskittynyt vanha murrekartasto vaatisi jatkokehityksen lauseopillisiin seikkoihin kohdistuvaa uutta osaa. Historiassakin monissa maissa on nyttemmin kartoitettu useampia ilmiöitä kuin meillä. Yhtenä esimerkkinä olisi Varsovan aikoinaan näkemäni Puolan kartasto, jossa oli

varsin runsaasti eri aiheita. – Eihän kartoitus-työ meilläkään ole keskeytynyt: muistamme tietenkin Eino Jutikkalan johdolla syntyneen erikoiskartaston Suomen asutus 1560-luvulla (1973). Viimeksi juuri valmiiksi saatu suuri Suomen Kartasto Vihko 153, Asutus (1992), tarjosi arkeologialle ja historialle enemmän tilaa kuin entiset painoksensa. Näin tuli (ajan ja budjetin vuoksi pääasiassa entisten töiden pohjalta) uudistetuksi ja kolmella kielellä selostetuksi 8 arkeologista karttaa (Matti Huurre) ja 41 historiallista karttaa ja diagrammia (Mauno Jokipii, Heikki Rantatupa, Kalevi Rikkinen). Laajemmalle ja uusiin suuntiin haorvalle historialliselle karttaprojektille olisi myöskin olemassa henkinen tilaus.

Historian Ystävien Liitto r.y.

Historian Ystävien Liitto järjestää koko päivän kestävästä kevätretken 20.5.1995 Länsi-Uudenmaan ruukkialueelle. Ohjelmaan sisältyvät Fagervikin, Fiskarsin, Mustion ja Billnäsän ruukkialueet sekä Mustion linna.

Historian Ystävien Liitto tekee kesän loppupuolella 17.8.–19.8.1995 laivamatkan Pietariin. Matkan aikana yövytään laivassa.

Kesäkuussa Historian Ystävien Liitto järjestää yhdessä Lahden kansanopiston kanssa perinteisen Suomen historian seminaarin. Lahdessa 12.6.–14.6.1995 pidettävän seminaarin esitelmät käsittelevät suomalaisten vuosisatojen aikaisia yhteyksiä Eurooppaan.

Retkistä ja seminaarista lisätietoja saa sihteeriltä ja rahastonhoitajalta sekä seuraavassa jäsenkirjeessä.

Lahden seminaarin ohjelma:

Teema: Suomi Euroopassa ja eurooppalainen itseymmärrys

Aika: 12.–14.6.1995 (maanantai–keskiviikko)

Paikka: Lahden kansanopisto, Harjukatu 46, Lahti

Maanantai 12.6.

- 9.00–10.00 Ilmoittautuminen ja majoittuminen
- 10.00–10.30 Seminaarin avaus, rehtori Ville Marjomäki
- 10.30–12.00 Antiikin ja keskiajan merkitys Euroopalle, apulaisprofessori Paavo Castrén
- 12.00–13.00 Lounas
- 13.00–14.30 Kuinka Suomi on omaksunut antiikin kulttuuriperinnön?, professori Teivas Oksala
- 14.30–15.00 Kahvi
- 15.00–16.30 Suomi keskiajan Euroopassa, tutkija Jussi Nuorteva
- 16.30–17.30 Päivällinen

Tiistai 13.6.

- 8.00– 9.00 Aamiainen
- 9.00–10.30 Eurooppa ja Venäjä 1500–1800, professori Kari Tarkiainen
- 10.45–12.15 Suomi uuden ajan euroopassa 1500–1800, tutkija Esko Laine
- 12.15–13.00 Lounas
- 13.00–14.30 Ruhtinasvaltioiden Eurooppa, FT Heikki Mikkeli
- 14.30–15.00 Kahvi
- 15.00–16.30 Kansallisvaltioiden Eurooppa, FT Heikki Mikkeli
- 16.30–17.30 Päivällinen

Keskiviikko 14.6.

- 8.00– 9.00 Aamiainen
- 9.00–10.30 Diktaattoreiden Eurooppa, professori Osmo Jussila
Suomi Euroopassa autonomian aikana
- 10.45–11.30 Taide, amanuenssi Leena Ahtola-Moorhouse
- 11.30–12.15 Poliittinen elämä, professori Pekka Suvanto
- 12.15–13.00 Talous, vt. professori Markku Kuisma
- 13.00–13.45 Lounas
- 13.45–14.30 Taitotieto, professori Marjatta Hietala
- 14.30–16.00 Suomen tie Euroopan unionin jäsenyyteen, professori Esko Antola